

Tartu Ülikool
Psühholoogia Instituut

Maarja-Liisa Oitsalu

SNAP-testi negatiivse temperamendi skaala valideerimine isiksusejoonte käitumuslike väljundite kaudu

Seminaritöö

Juhendaja: Maie Kreegipuu

Läbiv pealkiri: Negatiivne temperament ja käitumine

Tartu 2012

Kokkuvõte

Käesolev töö hindab seost SNAP-testi negatiivse temperamendi ja selle alaskaalade ning käitumisaktide vahel, mida inimesed on sooritanud viimase aasta jooksul. Kasutatakse SNAP-testi ja 106 käitumisaktist koosnevat käitumisaktide küsimustikku. Nii käitumisakte kui SNAP-testi täidab iga osaleja kohta ka üks tema enda poolt valitud lähedane inimene.

Negatiivse temperamendiga seondult ilmnevad käitumiste seas hea sisereliaablusega vältivate ja agressiivsete käitumiste skaalad. Mõlemal käitumuslikul skaalal on korrelatsioon kõigi negatiivse temperamendi alaskaaladega, sealjuures vältival käitumisel pigem usaldamatuse ja enesekahjustamise skaaladega ning agressiivsusel agressiivsuse skaalaga.

Ka mitmetel üksikutel käitumisaktidel oli vastavate skaaladega kuni suuri korrelatsioone.

Enda ja lähedase hinnangute korrelatsioonid jäävad vahemikku 0,36 – 0,54 SNAP-skaalade ning 0,42 – 0,47 käitumisskaalade puhul.

Töös käsitletakse käitumisaktide seost negatiivse temperamendi skaaladega, nende potentsiaalset lisaväärtust SNAP-testi kontekstis ning lisauurimist vajavaid nüansse töös.

Abstract

This study investigates the relations between negative temperament and behaviour. Participants complete the SNAP and a behaviour questionnaire of 106 behaviour acts. Both questionnaires are completed about each participant by a close acquaintance.

Among behaviours related to negative temperament, avoidant and aggressive behaviour scales emerge. Both scales have correlations with all negative temperament subscales, avoidant behaviours tending to correlate more with mistrust and self harm, and aggressive behaviours with the aggression scale. Many individual behaviours also show significant correlations with their corresponding personality traits. Self and acquaintance evaluations show correlations between 0,36 – 0,54 for SNAP scales and 0,42 – 0,47 for behavioural scales.

The relations of behaviour to negative temperament, the potential additional information they offer in addition to SNAP, and aspects in need of further study are discussed.

1. Sissejuhatus

Antud töö eesmärgiks on valideerida Mittekohaneva ja kohaneva isiksuse küsimustiku (*Schedule for Nonadaptive and Adaptive personality, SNAP*) negatiivse temperamendi skaalat käitumisaktide kaudu ehk vaadelda seda, kuivõrd antud küsimustiku kaudu saadavad andmed isiksuse kohta on seotud vastanute väidetava käitumisega. Samuti uuritakse seda, mil määral kattuvad inimeste endi hinnangud oma käitumisele nende ühe lähedase inimese poolt antud hinnangutega. Andmed on kogutud koostöös Kairi Kaljustega, kes oma töös käsitleb SNAP-testi teisi temperamendiskaalasid.

Töö esimene pool annab ülevaate sellest, miks ja kuidas uuritakse käitumist seoses isiksusega ning millised on selle lähenemise probleemid. Teises pooles kirjeldatakse kasutatud meetodi väljatöötamist ning analüüsitakse saadud tulemusi.

1.1 Isiksus ja käitumine

Mitmed uurimused on näidanud, et isiksus on seotud mitmete oluliste aspektidega inimeste elus, sh tervisekäitumise, haridustaseme ja tööga rahuloluga (Ozer & Benet-Martinez, 2006). Elusündmuste ja isiksuse vahendajaks võiks aga pidada just igapäevaseid käitumisi, mis on sammudeks teel nende sündmusteni. Isiksustestide väited sisaldavad endas nii afektiivset, kognitiivset kui käitumuslikku komponenti (Pytlik Zillig, Hemenover ja Dienstbier, 2002). Sellest lähtuvalt võiks eeldada, et hinnates mingi testiga inimese isiksust, peaks olema võimalik ütelda midagi ka tema käitumise kohta. Furri (2009) kohaselt on neist komponentidest just käitumine see, kus „teised psühholoogilised vastused, nagu mõtted, tunded ja motivatsioon, muutuvad konkreetseks ja omavad käegakatsutavaid tagajärgi inimesele endale ja teistele“ (Furr, 2009, lk 373). Antud töö püüab leida esialgset vastust sellele, kas SNAP-testiga hinnatud isiksuseomadused on seotud inimeste endi väidetava käitumisega ja kas on võimalik hinnata kogumikku käitumistest, mis on omased ühele isiksusejoonele, ent mitte teistele.

Käitumise ja isiksuse seoste uurimiseks on kasutatud väga erinevaid meetodeid, mis sisuliselt mõjutavad saadud tulemusi. Wu ja Clark (2003) ning Jackson et al (2010) kasutasid igapäevast käitumisaruannet – käitumisaktide valimisel jäeti välja antud ajavahemiku jaoks (eeldatavalt) liiga sagedased ja liiga harvad käitumised. Gosling, John, Craik ja Robins

(1998) võrdlesid enese raporteeritud käitumist video põhjal sama käitumist kodeerinud pealtvaataja raportiga – käitumisaktid valiti selle põhjal, et nad oleksid sisuliselt seotud grupiülesandega, mida lindistati. Funder, Furr ja Colvin (2000) on loonud sotsiaalse käitumise küsimustiku (*the Riverside Behavioural Q-sort*), mille põhjal on kõrvaltvaatajal võimalik jooksvalt käitumisi kodeerida. Mitmetes uurimustes on kasutatud enda ja lähedaste tagantjärgi antavaid hinnanguid (Botwin ja Buss, 1989; Jackson et al, 2010)

Kuigi erinevatest meetoditest isiksuse ja käitumise seoste uurimisel puudust ei tule, on täheldatav, et enamik autoreid ei defineeri konkreetselt, mida käitumise all silmas peetakse ning seega kvalifitseeruvad olenevalt uurimusest käitumisena nii pilkkontakti hoidmine kui ülikooli lõpetamine. Ülevaate käitumise defineerimise probleemidest isiksuse uurimise kontekstis on andnud Furr (2009), kelle kohaselt võiks käitumise defineerida kui „verbaalsed lausungid (välja arvatud psühholoogilise hindamise kontekstis) või liigutused, mis on hoolikale vaatelejale normaalsete sensoorsete protsesside kaudu potentsiaalselt märgatavad“ (Furr, 2009, lk 327). Toodud definitsioon on kooskõlas antud uurimuses kasutatavate käitumisaktidega, mille kogumisel püüti leida võimalikult jälgitavaid, loendatavaid ja selgelt piiritletud käitumisi.

Käitumise uurijaid on kritiseeritud selle pärast, et reaalse käitumise asemel korreleeritakse omavahel küsimustike vastuseid (nt Funder, 2009) – ei jälgita reaalseid käitumisi, vaid lähtutakse inimeste enda hinnangutest ja mälestustest. Antud tööd kirjutades on lähtutud sellest, et tegemist ei ole absoluutselt objektiivse käitumise kirjeldamisega. Samas on uurimused, mis on võrrelnud inimese enda vastuseid ning objektiivse vaatleja vastuseid käitumise kohta, mis on samal ajal ka lindistatud (nt Gosling et al, 1998; Borkenau & Ostendorf, 1987), leidnud, et inimeste vastused on mõõdukas korrelatsioonis (keskmine korrelatsioon 0,40) nende tegeliku käitumisega. Jackson et al (2010) uurimuses, kus kasutati nii tagantjärgi kui ka jooksvat (*online*) käitumise raporteerimist, leiti, et kahe meetodiga saadud tulemused on omavahel tugevas korrelatsioonis, näidates vähemalt sama häid tulemusi kui laboratoorsed käitumisuurimused.

Enese poolt raporteeritud käitumised pole kindlasti absoluutselt täpsed. Peamiste miinustena on uurimustes läbivalt välja toodud a) kalded vastamises (nt soov näidata ennast paremas valguses), b) ebatäpsused mälus, mis võivad kaldeid võimendada; c) hägustub piir, millal vastatakse isiksuse, millal käitumiste kohta (Furr, 2009), d) osaleja-vaatleja efekt – kus

inimesel endal on info oma tegutsemise motiivide, sellega seotud mõtete ja tunnete kohta, mis võib varjutada hinnangut sellele, kuidas ta tegelikult käitus (Kolar, Funder, Colvin, 1996)

Samal ajal on eneseraportid vastajale mugavad ning lihtsad täita, võimaldavad hinnata suurt hulka käitumisi, sealjuures ka neid, mis on harvaesinevad/ebatavalised (Furr, 2009). Võttes arvesse nii kriitikat kui ka uurimusi, mis on hinnanud eneseraportite informatiivsust (nt Vazire & Mehl, 2008; Gosling et al, 1998; Jackson et al, 2010), võib siiski väita, et kuigi omade puudustega, võimaldab meetod vähemalt mõõduka täpsusega hinnata inimeste käitumist.

Käitumisaktide hindamise valiidsust on võimalik tõsta kasutades lisaks eneseraportitele ka kõrvaltvaataja hinnanguid. Vazire ja Mehli (2008) uurimus näitas, et nii enda kui sõbra hinnang käitumisele ennustas seda, kuidas inimene tegelikult käitus järgneva 4 päeva jooksul. Sealjuures ennustasid sõbra hinnang ja inimese enda hinnang erinevaid käitumisi: enda hinnangud olid täpsemad selliste käitumiste puhul, nagu vaidlemine ja televiisori vaatamine; teiste hinnangud aga täpsemad, ennustamaks sotsiaalsuse ja suhtlemisega seotud käitumisi.

Pytlik Zillig et al (2002) on lähtunud teooriatest, mille kohaselt isiksus sisaldab endas nii afektiivset, käitumuslikku kui kognitiivset komponenti, sealjuures erinevad seadumused sisaldavad neid komponente erineval määral. Uurides, mida isiksuseküsimumstikud tegelikult mõõdavad, paluti nii ekspertidel kui tudengitel hinnata, mil määral mingi „Suure viisiku“ väide sisaldab endas afektiivset, käitumuslikku ja kognitiivset komponenti. Tulemused näitasid, et suurimat käitumuslikku komponenti sisaldasid NEO-PI-R meelekindlus ($M = 70,2\%$; $SD = 30,8$) ja ekstravertsus ($M = 44,8\%$; $SD = 36,9$), madalaima käitumusliku komponendiga leiti olevat avatus kogemusele ($M = 15,5\%$; $SD = 28,7$) ja neurootilisus ($M = 19,9\%$; $SD = 32,1$). Kuigi hinnati isiksuseküsimumstike väiteid, mitte reaalselt käitumist, viitab antud tulemus siiski sellele, et teatud seadumused (nt neurootilisus) on vähem otseselt käitumise kaudu jälgitavad kui teised.

Kuigi definitsiooni kohaselt peaks isiksus avalduma suures osas just igapäevases käitumises, on korrelatsioone käitumisega uuritud võrdlemisi vähe. Ühes sellises uurimuses leidsid Wu ja Clark (2003), et SNAP-testiga mõõdetud isiksuseskaalade korrelatsioonid käitumisega jäid vahemikku 0,48 (agressioon) kuni 0,55 (ekshibitsionism). Leiti, et kõigile kolmele uuritud SNAPi skaalale oli omane teatud kogum käitumisakte, mis korreleeruvad ühe, aga mitte teiste skaaladega. Negatiivse temperamendi raames uuritud agressiivsuse skaala puhul leiti,

12 käitumisakti 18st (67%), millel oli korrelatsioon suurem kui 0,30 SNAPi agressiivsuse skaalaga, ent mitte ekshibitsionismi ega impulsiivsuse skaaladega.

1.2 Negatiivne temperament

SNAP-testi negatiivse temperamendi skaala hõlmab individuaalseid erinevusi kalduvuses kogeda erinevaid negatiivseid emotsioone ning reageerida üle igapäevaelu stressoritele (Clark, 1993). SNAPiga hinnatud negatiivsel temperamendil on võrdlemisi kõrge korrelatsioon NEO-FFI neurootilisusega, $r = 0,79$, $p < 0,01$ (Simms & Clark, 2006), samuti EPIP-NEO neurootilisusega eesti valimil, $r = 0,76$, $p < 0,01$ (Kaera, 2008), viidates sellele, et erinevate testidega hinnatakse sisuliselt sarnast, ent mitte identset seadumust.

SNAPi negatiivsel temperamendil (NT) on omakorda 6 alaskaalat:

- Usaldamatus (MST) – hindab püsivalt kahtlustavat ja küünilist *versus* usaldavat ja isegi naiivselt positiivset suhtumist teistesse inimestesse. See dimensioon näitab ka ebaõigluse ja võõrandumise *versus* kuuluvuse ja turvalisuse tundeid suhtes sotsiaalse keskkonnaga.
- Manipulatiivsus (MAN) – hindab egotsentrilist valmisolekut enda heaolu nimel teisi inimesi ära kasutada ning süsteemidega manipuleerida, hoolimata teiste õigustest ja tunnetest või abstraktsetest ideaalidest nagu näiteks õiglus.
- Agressiivsus (AGR) – hindab individuaalseid erinevusi viha kogemise ja agressiivse väljendamisega sageduses ning intensiivsuses.
- Enesekahjustamine (SFH) – koosneb kahest komponendist, mis on omavahel tihedalt seotud - enesehinnang ja kalduvus enesehävituslikkusele. Skaala hindab ennastkahjustavale käitumisele kalduvust madala enesehinnangu kontekstis.
- Ebatavalised tajuelamused (EP) – hindab ebatavaliste somatosensorsete tajude, kognitsioonide ja uskumuste dimensiooni.
- Sõltuvus (DEP) – hindab individuaalseid erinevusi inimeste enesetõhususes, kontrollikeskmes ja enesekindluses otsuste tegemisel. (Clark, 1993)

Negatiivse temperamendi ja neurootilisuse seos käitumisega on uurimustes andnud vastakaid tulemusi ning konkreetsete käitumisaktide uurimisel on negatiivsest temperamendist pigem hoidutud. Muuhulgas võib põhjuseks olla see, et negatiivse temperamendi/neurootilisuse

käitumuslik komponent tundub olevat väiksem kui teiste seadumuste oma (Pytlik Zillig et al, 2002).

Botwini ja Bussi (1989) uurimus, mis üritas leida vastust küsimusele, kas käitumisaktide hindamisel on täheldatav samasugune viiefaktoriline struktuur nagu isiksusejoontel ja kuidas need omavahel seotud on, leidis, et neurootilisuse faktorit eraldi ei kujunenud, vaid kombineerus faktor stabiilsus-dominantsus, mis ühendas endas neurootilisuse ja sotsiaalsusega seotud käitumisi. Huvitaval kombel leiti ka SNAP negatiivse temperamendi alaskaalasid NEO-FFIga korreleerides, et kolmel alaskaalal (agressiivsus, manipulatiivsus, usaldamatus) olid tugevamad negatiivsed korrelatsioonid sotsiaalsuse kui neurootilisusega (Simms & Clark, 2006). Eestikeelsel valimil EPIP-NEOga korreleerides on negatiivse temperamendi alaskaaladest tugevamini sotsiaalsusega seotud manipulatiivsus ja agressioon, usaldamatus korreleerub siiski pigem neurootilisusega (Kaera, 2008). Gosling et al (1998) on dokumenteerinud ka selle, et Suure viisiku seadumused mõjutavad eneseraportite täpsust ka kõrge reliaablusega kodeeritud käitumiste puhul. Sealjuures on ekstravertsusega seonduvad käitumised täpsemini hinnatavad ning sotsiaalsusega seonduvad vähem. Kahjuks ei kaasatud analüüsi neurootilisust ega avatust.

SNAP testiga koos on käitumisi hinnatud autori teada ainult ühes varasemas uurimuses, milleks on Clarki ja Wu (2003) töö. Negatiivse temperamendi alaskaaladest on antud tööski kaasatud ainult agressiivsus, kuid, nagu varasemalt mainitud, saadud tulemused siiski näitavad, et vähemalt agressioon eristub teistest skaaladest oma unikaalse käitumiskomplekti poolest.

Lisaks käitumiste hindamisele, on antud töö üheks osaks ka eneseraportite ja ühe lähedase inimese hinnangute võrdlus SNAP-testi negatiivse temperamendi ja selle alaskaalade raames. Sarnaselt eelnevalt mainitud leidudele, et neurootilisuse käitumuslik komponent on väiksem kui teistel seadumustel, on ka inimese enda ja kõrvaltvaatajate hinnangute kokkulangevust peetud neurootilisuse puhul väiksemaks just seetõttu, et antud seadumus on justui vähem jälgitav kui teised. Et raskestihinnatavate skaalade puhul on enda ja lähedase hinnangute korrelatsioon väiksem, leidsid ka Ready, Clark, Watson ja Westerhouse (2000). Seda esmapilgul loogilisena tunduvat väidet on kahtluse alla seatud Allik et al (2010) uurimuses, kus leiti, et suur osa enda ja lähedase hinnangute erinevusest seadumuste lõikes on seletatav skaalade erineva variatiivsusega. Leiti, et suurema standardhälbega seadumuste puhul esines ka parem kooskõla enda ja lähedase hinnangute vahel.

Connelly ja Ones (2010) järeldavad oma metaanalüüsis, et lähedase antud hinnangud on isiksuse puhul usaldusväärne infoallikas, sealjuures vähendab vähese jälgitavuse efekti see, kui vastajad üksteist paremini tunnevad. Nii nende kui eelmainitud uurimuste tulemusi arvestades võib eeldada, et olenemata skaalast on enda ja lähedase hinnangute korrelatsioon vähemalt mõõdukas.

2. Meetod

2.1 Valim

Uurimusse kaasati suures osas Tartu ülikooli tudengid erinevatelt bakalaureuse ja magistri õppeastmetelt ning nende endi poolt valitud lähedased, kes nende kohta testi täitsid.

SNAP testi täitis 132 inimest sh 39 (29,5%) meest ja 93 (70,5%) naist. Vastajate vanus jäi vahemikku 19 kuni 50 eluaastat ($M = 23,6$; $SD = 6,5$). 66,4% vastanutest olid vastamise hetkel kõrgem lõpetatud haridus keskhariidus, 25,6 % omasid kõrghariidust ja 3,2% kesk-eri haridust. 66,9% vastanutest olid vastamise hetkel vallalised, 26,8% suhtes ja 3,6% abielus. Käitumisaktide küsimustikule vastas 125 inimest, sh 38 meest (30,4%) ja 87 (69,6%) naist.

Arvestades seda, et tegemist on suures osas üliõpilasvalimiga, mida võib pidada mugavusvalimiks, viidi läbi ka võrdlus SNAP-testi eesti esindusliku normvalimiga (vt Tabel 1). Kõigepealt võrreldi antud töö valimit kogu normvalimiga ($N = 766$), kasutades selleks t -testi ja Coheni d -statistikut kahe valimi vahelise erinevuse suuruse hindamiseks.

Tabel 1. Normvalimi ja antud töö valimi võrdlus.

	Normvalimi keskmine	Normvalimi standardhälve	Antud töö valimi keskmine	Antud töö valimi standardhälve	Coheni d
NT	11,2	6,6	12,7	7,3	-0,15
MST	6,3	3,9	5,8	3,7	0,13
MAN	4,4	3,4	5,5	3,6	-0,31
AGR	3,9	3,1	4	3,3	-0,03
SFH	2,5	2,4	2,8	3,3	-0,10
EP	4,1	3,1	4,4	3,6	-0,08
DEP	4,2	3,2	5,1	3,7	-0,26

Märkus. Normvalimi $N = 766$. NT-negatiivne temperament, MST-usaldamatus, MAN-manipulatiivsus, AGR-agressioon, SFH- enesekahjustamine, EP- ebatavalised tajuelamused, DEP-sõltuvus.

T-testi tulemuste põhjal (usalduspiirid 95%) on kahe valimi vahelised erinevused olulised negatiivse temperamendi ($t(196) = -2,69, p = 0,003$), manipulatiivsuse ($t(175) = 3,2, p < 0,001$) ja sõltuvuse ($t(167) = -2,63, p = 0,005$) skaalade puhul. Coheni d -tatistikut arvestades on keskmise suurusega efekti suurus kahe valimi vahelise erinevuse puhul ainult manipulatiivsuse (MAN) ja sõltuvuse (DEP) puhul, ülejäänud skaalade puhul on erinevus väike.

Kuna vanuselised erinevused SNAP-testi skaalade tulemustes on ootuspärased, oli järgmiseks sammuks võrrelda antud valimit normvalimi vastavast soost ja vanusest vastajatega ($N = 132$). Studenti paaris t -testi põhjal ei esinenud statistiliselt olulisi erinevusi kahe valimi vahel üheski skaalas, sh negatiivse temperamendi, manipulatiivsuse ja sõltuvuse skaalade puhul.

2.2 Mõõtevahendid

SNAP

Antud uurimuses kasutati Mittekohaneva ja kohaneva isiksuse testi (SNAP; Clark, 1993; eesti keelde kohandanud Kaera, 2008; Rannu, 2009) teist eestikeelset versiooni. SNAP koosneb 390 küsimusest, millele vastatakse dihhotoomsel jah/ei skaalal. SNAP võimaldab hinnata 6 valiidsusskaalat, 3 temperamendi-ja 12 isiksuseskaalat ning 13 isiksusehäire diagnostilist skaalat. Diagnostilisi skaalasid antud töös ei kasutatud.

Lähedase hinnangute jaoks kasutati SNAP-testi sama versiooni, millele oli kaasa antud eraldi instruktsioonileht, kus lähedasel paluti vastata nii, nagu ta arvab, et vastaks see inimene, kelle kohta ta testi täidab.

Käitumisaktide küsimustik

Käitumisaktide küsimustiku koostamisel lähtuti varem kogutud isiksusejoontega seotud käitumiste nimekirjast. Nimekirja kogumise käigus paluti erinevatele SNAP-skaaladele vastavate inimeste kirjelduste juurde leida vähemalt kolm käitumisakti, mida need inimesed sageli sooritavad. Juhendis paluti ka jälgida seda, et kirjeldatavad käitumisaktid oleksid väliselt jälgitavad, loendatavad ja selgelt piiritletud (eristatavad teistest tegevustest, kindla alguse ja lõpuga). Ankeediga kogutud käitumiste nimekiri saadeti edasi René Mõttusele ülevaatamiseks, kes valis neist omakorda välja objektiivsemad, jälgitavamad ja piiritletavamad käitumised.

Pilootuurimus

Käitumisaktide küsimustiku koostamise esimeseks sammuks antud töö raames oli pilootuurimuse läbiviimine. Pilootuurimuse eesmärgiks oli välja selgitada mitmetimõistetavad, arusaamatud ning vastajate jaoks hägusate piiridega käitumised, samuti käitumised, mille variatiivsus on liiga väike ning mis seega ei oma potentsiaalset eristusvõimet SNAP skaalade puhul. Pilootuurimus viidi läbi 2011. aasta suvel veebikeskkonnas eformular. Küsimustikule vastajatel paluti hinnata 157 käitumise sagedust viimase aasta jooksul ning panna vastamisel tähele, milliseid probleeme käitumiste hindamisel esineb. Oma tähelepanekuid ja ettepanekuid oli võimalik kirjutada iga lehekülje lõpus asuvasse kommentaariaknasse.

Hinnatavaks ajavahemikuks valiti aasta, lähtudes sellest, et konkreetse ajavahemiku jooksul on käitumise sageduste hindamine leitud olevat täpsem (Furr, 2009), samas valides piisavalt pika ajavahemiku, et isiksuse seisukohalt potentsiaalselt olulised käitumised jõuaksid avalduda. Käitumiste sageduse hindamiseks kasutati küsimustikus Gutmanni skaalat variantidega „mitte kordagi“, „vähemalt korra aastas“, „vähemalt korra kuus“, „vähemalt korra nädalas“ ja „vähemalt korra päevas“.

Pilootküsimustikule vastas 246 inimest. Vastanutest 77,1% moodustasid naised ja 22,9% mehed. Vastanute vanus jäi vahemikku 16 – 61 ($M = 24$; $SD = 6,2$). 34,1% vastanutest olid üliõpilased, 38,6% oli kas bakalaureuse või kõrgema astme kõrgharidus, 27,3% kesk- või madalam haridus.

Pilootküsimustiku tulemuste ja vastajate kommentaaride põhjal ilmnes 58 käitumist, mis olid kas liiga sagedasti või liiga harva sooritatavad või mis ei olnud vastajate jaoks üheselt mõistetavad. 4 väidet sõnastati ümber. Kommentaaride põhjal lisati küsimustikule veel 5 väidet.

Käitumisküsimustiku lõplikku versiooni jäi seega 106 väidet, mis olid pilootuurimuse tulemuste põhjal vastajatele üheselt mõistetavad ja arusaadavad ning mille puhul esines raporteeritud sageduses ka teatav variatiivsus. Lõplike käitumiste väljavalimisel peeti silmas järgmisi kriteeriume: a) et käitumised sisaldaksid võimalikult vähesel määral hinnanguid, b) et võimalusel ei oleks käitumisakti kirjeldusse integreeritud põhjuslikkust, c) et käitumised

oleksid sellised, mida kõrvaltvaatajal on potentsiaalselt võimalik järgida. Antud töös ei hinnatud käitumistena elusündmusi (nt kooli lõpetamine, abiellumine).

Käitumisküsimustikust moodustati ka versioon, kus kõik käitumised olid sõnastatud kolmandas isikus, lähedasele täitmiseks.

2.3 Protseduur

Uurimuses osalejatele jagati täitmiseks testikomplekt, kuhu kuulus SNAP-test ja käitumisaktide küsimustik, SNAP-testi juhend lähedasele täitmiseks ning käitumisaktide küsimustik lähedasele täitmiseks. Kõik antud töö analüüsis kasutatud vastajad täitsid vähemalt nii SNAP-testi kui ka käitumisküsimustiku või esitasid nii enda kui lähedase poolt täidetud SNAP-testi. Osalejatel paluti leida üks inimene, kes neid väga hästi tunneb, enda kohta SNAP-testi ja käitumisaktide küsimustikku täitma. Kõigil osalejatel oli võimalik teste tagastada selleks ette nähtud kasti Psühholoogia instituudis või isiklikult uurimuse läbiviijate kätte. Osalejatele pakuti soovi korral testide täitmise eest 1,5 katsetundi. Samuti said kõik soovijad täidetud SNAP testi kohta tagasisidet.

3. Tulemused

3.1 Käitumisaktid

Käitumisaktide struktuurist ülevaate saamiseks kasutati eksploratiivse faktoranalüüsi peakomponentide analüüsi Varimax pööramisega. Omaväärtusgraafiku (*scree plot*) põhjal ilmnemise 5 faktorit, mis on sisuliselt tõlgendatavad ning mis kokku seletavad 30,5% andmete varieeruvusest. Faktoranalüüsi tabel koos faktorlaadungitega on esitatud lisas.

Antud töö seisukohalt osutusid oluliseks faktorid 2 ja 3, kuhu koondus suur osa käitumistest, mis algselt kogutud käitumiste põhjal võiksid väljendada negatiivset temperamenti (NT) ja sellega seonduvaid isiksusejooni.

Faktor 2 alla koondus 10 käitumist 24-st (42%), mis eeldatavalt seonduvad NT-ga (nt „Olin terve päeva ilma kellegagi suhtlemata“, „Keeldusin kellegagi suhtlemast“) ja mille ühiseks jooneks võib pidada vältimiskäitumist. Samale faktorile koondus 5 käitumist 6-st (83%), mis olid seotud enesekahjustamisega ja 5 käitumist 12-st (42%), mis olid seotud pidurdamatusega (nt „Tarbisin illegaalset narkootikumi“, „Olin liiga kaua üleval ja seetõttu järgmisel päeval liiga väsinud, et hästi tegutseda“).

Faktor 3 alla koondus 12 käitumist 24-st (50%) kõigist eeldatavalt NT-ga seonduvatest käitumistest (nt „Läksin endast välja“, „Ütlesin, et vihkan ennast/oma keha“), mille ühiseks nimetajaks võib pidada viha/negatiivsete emotsioonide väljendamist. Samale faktorile koondus 6 käitumist 6-st (100%), mis olid seotud agressiivsusega (nt „Viskasin teist inimest mingi asjaga“, „Lõin kedagi“).

Leidus 60 käitumist, mis faktoranalüüsi põhjal eristasid erinevaid faktoreid ehk millel oli suur faktorlaadung ühel, ent mitte teistel faktoritel. Nende käitumiste põhjal moodustati käitumiste skaalad. Faktor 2 põhjal koostatud NT:vältiva käitumise skaala sisereleiaablus on $\alpha = 0,78$. Üksikkäitumiste korrelatsioonid skaalaga varieeruvad $r = 0,20$ („Võtsin depressiooniravimit“) kuni $r = 0,55$ („Ütlesin ära küllakutsele“). NT: agressiivse käitumise skaala sisereleiaablus on $\alpha = 0,79$. Üksikkäitumiste korrelatsioonid skaalaga jäävad vahemikku $r = 0,36$ („Lõin kedagi (meelega)“) kuni $r = 0,58$ („Läksin endast välja“). NT:vältimise ega NT:agressiivsuse skaala puhul ei esinenud soolisi ega vanuselisi erinevusi.

3.2 Käitumise ja isiksuse seosed

Edasi korreleeriti käitumisaktidest moodustatud skaalasid SNAP-testi NT ja selle alaskaaladega. Tulemused näitavad, et kumbki käitumisskaala on tugevalt seotud vähemalt kahe erineva SNAP-testi alaskaalaga (vt Tabel 2). Arvestades seda, et SNAP-testi NT alaskaalad on omavahel mõõdukas korrelatsioonis, on ootuspärane, et käitumisskaalad korreleeruvad mingil määral kõigi alaskaaladega. Siiski on täheldatav suundumus tugevateks korrelatsioonideks spetsiifiliste alaskaaladega: NT:vältival usaldamatuse (MST) ja enesekahjustamise (SFH) skaaladega ning NT:agressiivsusel NT ja agressiivsuse (AGR) alaskaalaga.

Oluline on märkida ka seda, et teistest SNAP-testi skaaladest on kahel käitumisskaalal oluline korrelatsioon pidurdamatuse skaalaga: NT:vältimise puhul $r = 0,42$ ($p < 0,05$), NT:agressiivsusel $r = 0,31$ ($p < 0,05$). Tulemus on ootuspärane, kuna käitumiste skaaladesse koondus faktoranalüüsi põhjal käitumisi, mis algselt kogutud käitumisaktide nimekirja põhjal arvati olema seotud just pidurdamatusega. Ülejäänud SNAP-skaaladega olulised korrelatsioonid puuduvad, mis viitab sellele, et tegemist võiks olla negatiivsele temperamendile ja agressiivsusele omaste eristatavate käitumistega.

Tabel 2. Käitumisskaalade korrelatsioonid SNAP-testi NT skaaladega

	SNAP: NT	SNAP: MST	SNAP: MAN	SNAP: AGR	SNAP: SFH	SNAP: EP	SNAP: DEP
Käitumine: NT	,46**	,62**	,41**	,32**	,59**	,42**	,03
Käitumine: AGR	,55**	,39**	,36**	,56**	,41**	,23*	,26**

Märkus. $N = 125$ Pearsoni korrelatsioon. ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$. Paksus kirjas tähistatud peamised korrelatsioonid.

NT-negatiivne temperament, MST-usaldamatus, MAN-manipulatiivsus, AGR- agressioon, SFH- enesekahjustamine, EP- ebatavalised tajuelamused, DEP-sõltuvus.

Käitumise seost skaaladega vaadeldi ka üksikute käitumisaktide tasandil.

Käitumusliku NT:vältimise skaala puhul omasid 6 käitumisakti 17-st (35%) SNAP-testi NT skaalaga korrelatsiooni, mis oli suurem kui 0,30. 9 käitumisakti 17-st (53%) oli korrelatsioon suurem kui 0,30 SNAP-testi usaldamatuse skaalaga. 3 käitumisakti 17-st (18%) omasid korrelatsiooni üle 0,30 SNAP-testi manipulatiivsuse skaalaga ja 8 käitumisakti 17-st (47%) enesekahjustamise skaalaga. Sealjuures on oluline märkida, et mitte ühelgi NT:vältimise skaala käitumisakti ei olnud korrelatsiooni üle 0,30 SNAP-testi agressiivsuse skaalaga.

Käitumusliku NT:agressiivsuse skaala puhul oli 6 käitumisakti 13-st (46%) korrelatsioon SNAP-testi agressiivsuse skaalaga suurem kui 0,30. 4 käitumisakti 13-st (30%) oli üle 0,30 korrelatsioon SNAP-testi NT skaalaga. 3 käitumisakti ei olnud ühegi SNAP-testi skaalaga korrelatsiooni üle 0,30. 3 käitumisakti („Läksin endast välja“, „Mossitasin“ ja „Ütlesin, et vihkan oma keha“) oli korrelatsioon üle 0,30 ka SNAP-testi enesekahjustamise skaalaga.

Tabelis 3 on toodud ülevaade skaaladega kõige tugevamas korrelatsioonis olnud käitumisaktide korrelatsioonidest SNAP-testi skaaladega. Tabelist on näha, et käitumisaktide korrelatsioonid isiksuseskaaladega on mõõdukad kuni suured. NT:vältimine skaala käitumisaktid näitavad üles paremat eristusvõimet alaskaalade vahel. NT:agressiivsuse kõrgelt SNAP-testi skaaladega korreleeritud käitumisaktidel kipub olema mõõdukas korrelatsioon ka enesekahjustamise (SFH) skaalaga. Skaala endaga tugevalt korreleeritud käitumiste korrelatsioon SNAP-testi skaaladega jääb pigem madalaks.

Tabel 3. SNAP-testi skaalade korrelatsioonid käitumistega, mis oma skaalaga enim korreleerusid

	NT	MST	MAN	AGR	SFH	DP
NT: vältimine						
28. Ütlesin ära küllakutsele	,23**	,36**	,19*	,01	,34**	-,09
75. Olin terve päeva ilma kellegagi suhtlemata	,28**	,30**	,17	,01	,31**	,11
15. Vältisin kaasõpilaste/-töötajatega suhtlemist	,35**	,44**	,31**	,17	,45**	,15
55. Vältisin võimalusel avalikke kohti	,31**	,39**	,21*	,23**	,30**	,08
57. Olin liiga kaua üleval ning seetõttu järgmisel päeval liiga väsinud, et hästi tegutseda	,28**	,34**	,27**	,20*	,31**	,04
6. Keeldusin kellegagi suhtlemast	,27**	,50**	,18*	,27**	,30**	-,06
NT: agressiivsus						
26. Läksin endast välja	,57**	,31**	,22*	,49**	,43**	,16
73. Sain kellegi peale nii vihaseks, et keeldusin temaga rääkimast	,37**	,27**	,11	,37**	,21*	,14
49. Mossitasin	,43**	,16	,24**	,35**	,32**	,28**
36. Ütlesin, et vihkan ennast/oma keha	,54**	,33**	,15	,27**	,51**	,14
100. Ütlesin kellelegi, et olen tema peale solvunud	,21*	,26**	,26**	,22*	,18*	,16
68. Kontrollisin oma partneri või teiste pereliikmete asju/e-postkasti/telefoni	,15	,09	,17	,25**	,09	,23**

Märkus. $N = 125$. Pearsoni korrelatsioon. ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$. Paksus kirjas esitatud käitumisaktide suuremad

korrelatsioonid. NT-negatiivne temperament, MST-usaldamatus, MAN-manipulatiivsus, AGR- agressioon, SFH- enesekahjustamine, EP- ebatavalised tajuelamused, DEP-sõltuvus.

3.3 Enda ja lähedase hinnangute kattuvus

Nii käitumisaktide kui SNAP-testi puhul arvutati korrelatsioonid enda ja ühe lähedase inimese hinnangute vahel, mille tulemused on esitatud tabelis 4. Korrelatsioonid on mõõdukad kuni kõrged, jäädes vahemikku 0,36 – 0,54.

Käitumisaktide NT:vältimise skaalal on eneseraporti ja lähedase hinnangu korrelatsioon $r = 0,43$ ($p < 0,01$); NT:agressiooni skaalal $r = 0,47$ ($p < 0,01$). Need tulemused viitavad

mõõdukale nõustumisele enda ja lähedase hinnangutes käitumiste sagedusele. Nõustumise tugevus jääb mõlema skaala puhul samasse suurusjärku.

Tabel 4. *SNAP-testi NT skaalade eneseraporti ja lähedase hinnangu korrelatsioonid.*

Eneseraport	Lähedase hinnang						
	NT	MST	MAN	AGR	SFH	EP	DEP
NT	,54**						
MST	,27**	,36**					
MAN	,05	,09	,45**				
AGR	,39**	,31**	,22*	,46**			
SFH	,45**	,23*	,18*	,27**	,54**		
EP	,19*	,16	,19*	,11	,17	,38**	
DEP	,14	,18	,09	,05	,27**	,06	,50**

Märkus. $N=132$. Pearsoni korrelatsioon. ** $p < 0,01$ * $p < 0,05$. NT-negatiivne temperament, MST-usaldamatus, MAN-manipulatiivsus, AGR- agressioon, SFH- enesekahjustamine, EP- ebatavalised tajuelamused, DEP-sõltuvus.

4. Arutelu

Kuigi käitumisaktide faktorstruktuur ei vastanud täpselt SNAP-testi struktuurile, ilmnes antud uurimuste tulemuste põhjal kaks käitumuslikku skaalat – vältimine ja agressiivsus – mis seonduvad sisuliselt SNAP-testi negatiivse temperamendiga. Mõlema skaala sisereliaablus on kõrge, näidates seda, et kummagi skaala alla koonduvad käitumised mõõdavad sama nähtust.

Agressiivsete käitumiste skaala selge ilmumine käitumiste struktuuris on kooskõlas ka Clarki ja Wu (2003) varasema uurimusega, samuti see, et agressiivsetel käitumistel puudub seos impulsiivsuse ja ekshibitsionismi skaalaga – teisi SNAP-testi skaalasid Clarki ja Wu uurimus ei käsitlenud. Antud töö tulemused viitavad sellele, et kuigi käitumised võimaldavad eristada omavahel temperamendiskaalasid, siis nende alaskaalade puhul on eristusvõime pigem väike ning käitumisskaaladel on kuni mõõdukas korrelatsioon kõigi negatiivse temperamendi alaskaaladega. Eelnevad uurimused on keskendunud käitumise ja isiksuse seoste uurimisel pigem üldistele seadumustele, nagu suur viisik, kaasamata nende alaskaalasid (Hong et al, 2008, Gosling et al, 1998), või üksikutele isiksuseomadustele (Jackson et al, 2010, Wu & Clark, 2003).

Siiski on täheldatav suundumus vältival käitumisel olla tugevamini seotud usaldamatuse ning enesekahjustamise alaskaaladega ning agressiivsel käitumisel agressiivsuse alaskaalaga. Saadud tulemus võib illustreerida seda, et inimesed, kel on rohkem väljendunud erinevad

SNAP-testi poolt hinnatavad isiksusejooned, käituvad pigem sarnaselt, ent erinevatel põhjustel. On arusaadav, et vältiv käitumine võiks olla motiveeritud sellest, et ollakse teiste inimeste suhtes umbusklik (nagu usaldamatuse puhul), aga ka näiteks sellest, et ei peeta ennast piisavalt heaks (nagu enesekahjustamise puhul).

Üks isiksuseskaala, millel on järjepidevad korrelatsioonid vältiva käitumise skaala ja selle üksikkäitumistega, on usaldamatus. Korrelatsioonid on suurusjärgus valdavalt mõõdukad, viidates sellele, et vältimiskäitumise komponent on isiksusejoonega seotud, kuid mitte kattuv. Vaadates tulemust SNAP-testi väidete kontekstis, mis peamiselt hindavad kahtlustavat suhtumist sõpradesse ning tajutud ebaõiglust, võib ütelda, et käitumisaktidel on potentsiaali pakkuda lisainformatsiooni. Vältiva käitumise seos usaldamatusega on skaala kirjeldusega kooskõlas, kuigi SNAP-test ise seda usaldamatuse raames otseselt ei hinda.

Agressiivsuse skaala puhul on selgelt täheldatav, et käitumised, mis on käitumusliku skaalaga heas kooskõlas, ei oma väga suurt korrelatsiooni SNAP-testi skaaladega, sh agressiivsuse skaalaga. See võiks olla viiteks selles suunas, et agressiivse käitumise skaala võiks lisada uusi nüansse, mida SNAP-testis ei hinnata. Lisaks SNAP-testi poolt hinnatavale viha kontrollimisele ning füüsilisele agressiivsusele, võimaldavad käitumisaktid hinnata kaudset agressiivsust (nt „Kontrollisin oma partneri või teiste pereliikmete asju/e-postkasti/telefoni“) ja ka vihast väiksema tugevusega emotsioone, nagu solvumine.

Et käitumisaktide seos isiksusejoontega on osaline, on kooskõlas nii sellega, et isiksus koosneb enamast kui ainult käitumuslikust komponendist kui ka sellega, et käitumine ei tulene ainult isiksusest. Samas ei toeta antud töö tulemused Pytlik Zillig et al (2002) poolt saadud tulemust, et negatiivse temperamendi käitumuslik komponent oleks väiksem kui teistel. Nii usaldamatuse, enesekahjustamise, agressiivsuse kui üldiselt negatiivse temperamendi skaalade korrelatsioon käitumisaktidega on võrreldavas suurusjärgus varasemates uurimustes (nt Wu & Clark, 2003; Jackson et al, 2010; Botwin & Buss, 1989) raporteeritud seostega erinevate isiksusejoonte ja neile vastava käitumise vahel.

Eneseraporti ja lähedaste hinnangu kokkulangevuse tugevus käitumisskaalade puhul on kooskõlas varasemate uurimustega, jäädes mõõdukaks. Sealjuures on täheldatav, et agressiivsete käitumiste puhul pole kokkulangevus suurem kui vältivate käitumiste puhul, viidates sellele, et mõlemad on kõrvaltvaatajale sarnaselt jälgitavad.

Märkimist vajab ka fakt, et eeltöö põhjal ebatavaliste tajude skaala ning sõltuvuse skaalaga seotuks peetud käitumised ei moodustanud omaette faktorit ega omanud olulisi korrelatsioone vastavate SNAP-testi skaaladega. Ebatavaliste tajude skaala puhul võib rolli mängida see, et tegemist on tõesti inimesiti väga varieeruvate, unikaalsete elamustega, mida antud töös kasutatud käitumised ei hõlmanud. Samuti ei seostu SNAPiga hinnatavad ebatavalised kogemused, mis hindavad näiteks tulevikusündmuste etteaimamist või arvamust oma üleloomulike võimete kohta, antud töös kasutatud käitumistega, nagu esoteerilise kirjanduse lugemine või nõia/ravitseja külastamine. On tõenäoline, et käitumised, mida ebatavaliste tajudega inimesed sageli sooritavad, jäid antud uurimusest välja ning vajaksid seega edaspidi täpsustamist.

Sõltuvuse skaala puhul on seose puudumine isiskusejoone ja käitumise vahel tõenäoliselt seotud antud töö valimi eripäradega. Ka võrdlus normvalimiga viitas sellele, et kuigi antud valimi vastajad ei erine sõltuvuse skaala tulemustes normvalimi samast vanusest ja soost vastajatega, siis erinevus normvalimist kui tervikust, mis kaasab erinevaid vanusegrupe, on oluline. Vanemate ja sõprade arvamuse olulisus ning rahaline sõltuvus, samuti nõu küsimine, mida käitumisküsimustikuga hinnati, võivad peamiselt tudengitest koosnevas valimis olla elukorraldusest ning -perioodist sõltuvad, mitte niivõrd teatud isiksuseomadust väljendavad. Sõltuva käitumise hindamiseks oleks seega vajalik suurema vanuselise variatiivsusega valim. Kuna antud töös kasutatud käitumised olid kogutud silmas pidades SNAP-testi sõltuvuse skaala kirjeldusele vastavat inimest, on võimalik, et käitumisaktide küsimustik ei hõlmanud tudengipopulatsioonil väljenduvaid sõltuvaid käitumisi, mis vajaks edaspidist täpsustamist.

SNAP-testi negatiivse temperamendi alaskaalade eneseraporti ja lähedase hinnangu kokkulangevus jäi samasse suurusjärku, nagu varem raporteeritud Ready et al (2000) töös, ulatudes mõõdukast suureni. Sarnaselt osutus madalaima kooskõlaga skaalaks usaldamatus, mis võib viidata sellele, et kui usaldamatusega seostuv vältiv käitumine on kõrvaltvaatajale küllatki hästi jälgitav, siis kahtlustav suhtumine ümbritsevasse on seda mõnevõrra vähem. Kõige madalamate enda ja teise hinnangute korrelatsioonidega skaalad, usaldamatus ja ebatavalised tajud, olid ka Ready et al (2000) uuringus hinnatud kui kõige halvemini jälgitavad. Selle poolt kõneleb ka see, et ebatavaliste tajudega seotud käitumisi antud töös ei ilmnenud. Samuti polnud usaldamatusega seotud vältimiskäitumised ainult usaldamatuse-spetsiifilised.

Kõige suurema standardhälbega skaala (negatiivne temperament) ja kõige väiksema standardhälbega skaala (enesekahjustamine) puhul korrelatsioonid üksteisest ei erine, viidates sellele, et vähemalt negatiivse temperamendi alaskaalade seas ei ole erinevused enda ja lähedase hinnangute korrelatsioonides tõenäoliselt põhjustatud erinevast variatiivsusest skaalade lõikes.

Antud töö puudujäägid ja võimalikud edasiarendused

Saadud tulemuste tõlgendamisel tuleb kindlasti arvestada potentsiaalsete valimist tulenevate eripäradega. Töö käigus ei ilmnunud soolisi ega vanuselisi erinevusi, millest vanuseliste erinevuste puudumine võib olla tingitud sellest, et üle 30-aastaste vastanute osakaal valimis oli väga väike. Kuigi hoolimata vanuselistest erinevustest ei erinenud neli SNAPi skaalat seitsmest oluliselt normvalimist, ei võimalda see teha järeldusi selle kohta, kuidas vanus võiks olla seotud käitumisega ning vahendada käitumise seost isiksusega. Antud töö autorile teadaolevalt ei ole varasemates uurimustes vaadatud käitumisaktide seost isiksusega erinevate vanusegruppide lõikes, valdavalt on kasutatud tudengivalimeid. Seega vajaks vanuseliste erinevuste kaardistamine käitumisaktide puhul edasist uurimist.

Enesekohane küsimustik pole samuti ideaalne meetod käitumise uurimiseks. Käitumise uurimine vaatluse teel või igapäevane käitumiste kodeerimine jooksvalt inimese enda poolt võiksid anda täiendavaid ja võimalik, et ka täpsemaid tulemusi. Mitme meetodi kasutamise eelis võiks eelkõige seisneda selles, et võimaldada hinnata käitumise eri aspekte, mille väljendumise sagedus ja variatiivsus on liiga erinevad, et üks meetod suudaks neid kõiki hõlmata.

Usun, et antud töös leidis viiteid sellele, et käitumise hindamine võiks pakkuda ka SNAP-testi kõrval lisainformatsiooni. Kasutatud käitumisaktid olid kogutud nn ülevalt-alla ehk iseloomustama etteantud SNAP-skaalade kirjeldusi. Käitumisskaalade koostamisel ja analüüsimisel ilmnes, et käitumisaktide struktuur erines mõnevõrra sellest, milliseks seda skaalade kirjelduste põhjal hinnatud oli. Esiteks viitab see sellele, et teatud isiksusejoonega seotud käitumised ei pruugi olla just need, mida igapäevakogemuse põhjal iseenesestmõistetavaks peetakse. Teiseks võiks sellest lähtuvalt mõelda käitumisaktide loetelu

täiendamisele, pidades silmas eelkõige skaalasid, millele omaseid käitumisi käesolevas töös kasutatud loend hõlmata ei suutnud.

Antud töö näol oli tegemist esialgse katsega kaardistada käitumisi, mis võiksid olla isiksusega seotud ning uurida, kas käitumisaktid võimaldavad eristada erinevaid isiksusejooni. Saadud tulemused näitavad, et vähemalt temperamendiskaalasid iseloomustavad üksteisest eristuvad käitumiskomplektid ning ka alaskaaladel on tendents seostuda rohkem ühe komplekti käitumiste kui teistega. On võimalik, et skaaladevahelised erinevused tuleksid tugevamini esile kliinilise valimi puhul, kus oleks esindatud ka isiksuseskaalade äärmuslikumad väljendused.

Antud töö tulemused toetavad eelnevate uurimuste järeldusi selle kohta, et isiksusega seonduvaid käitumisi on võimalik hinnata. Lisaks on saadud andmete põhjal täheldada viiteid sellele, et käitumuslikku komponenti on võimalik uurida ka negatiivse temperamendi puhul. Kuna uurimusi antud vallas on inimese käitumise mitmekesisusega võrreldes läbi viidud vähe, viitavad ka siin toodud tulemused mitmetele kohtadele, mis vajavad edasist uurimist ja täpsustamist, kuid illustreerivad loodetavasti ka potentsiaalset väärtust, mis käitumise uurimisel võiks isiksuse hindamise kontekstis tulevikus olla.

Tänuavaldused

Sooviksin tänada oma juhendajat, Maie Kreegipuud, nõu ja toetuse eest antud töö kirjutamisel. Samuti tänan Andres Kaerat, kelle tähelepanelikud ja askjakohased märkused olid töö käigus suureks abiks. Minu tänud ka kõigile uurimuses osalejatele ajamahukate testide täitmise eest, ilma milleta poles selle töö kirjutamine olnud võimalik.

Kasutatud kirjandus

- Allik, J., Realo, A., Mõttus, R., Esko, T., Pullat, J., Metspalu, A. (2010). Variance determines self-observer agreement on the Big Five personality traits. *Journal of Research in Personality*, 44(4), 421-426
- Borkenau, P., Ostendorf, F. (1987). Retrospective estimates of act frequencies: How accurately do they reflect reality? *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3)
- Botwin, M. D., Buss, D. M. (1989). Structure of act-report data: Is the five-factor model of personality recaptured? *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(6), 988-1001
- Clark, L.A. (1993) Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality (SNAP). Manual for Administration, Scoring, and Interpretation. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Connelly, B. S., Ones, D. S. (2010). An other perspective on personality: meta-analytic integration of observers' accuracy and predictive validity. *Psychological bulletin*, 136(6)
- Funder, D. C., Furr, R. M., Colvin, C. R. (2000). The Riverside Behavioral Q-sort: a tool for the description of social behavior. *Journal of personality*, 68(3), 451-89
- Funder, D. C. (2009). Persons, behaviors and situations: An agenda for personality psychology in the postwar era. *Journal of Research in Personality*, 43(2), 120-126
- Funder, D. C., Kolar, D. C., Blackman, M. C. (1995). Agreement among judges of personality: Interpersonal relations, similarity, and acquaintanceship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 656-672
- Furr, R. M. (2009). Personality Psychology as a Truly Behavioural Science. *European Journal of Personality*, 401, 369-401
- Gosling, S. D., John, O. P., Craik, K. H., Robins, R. W. (1998). Do People Know How They Behave? Self-Reported Act Frequencies Compared With On-Line Codings by Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1349-1337.
- Jackson, J. J., Wood, D., Bogg, T., Walton, K. E., Harms, P. D., Roberts, B. W. (2010). What do conscientious people do? Development and validation of the Behavioral Indicators of Conscientiousness (BIC). *Journal of research in personality*, 44(4), 501-511
- Kaera, A. (2008) Adaptation of the Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality (SNAP) into Estonian. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ozer, D. J., & Benet-Martínez, V. (2006). Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual review of psychology*, 57, 401-21.
- Pytlik Zillig, L. M. P., Hemenover, S. H., Dienstbier, R. A. (2002). What Do We Assess when We Assess a Big 5 Trait? A Content Analysis of the Affective, Behavioral, and Cognitive Processes Represented in Big 5 Personality Inventories. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 847-858

- Rannu, M. (2009) Mittekohaneva ja kohaneva isiksuse küsimustiku (SNAP) teise eesti versiooni uuring. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ready, R. E., Clark, L. A., Watson, D., Westerhouse, K. (2000). Self- and Peer-Reported Personality: Agreement, Trait Ratability, and the "Self-Based Heuristic." *Journal of Research in Personality*, 34(2), 208-224
- Simms, L. J., Clark, L. A. (2006) The Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality (SNAP): A dimensional measure of traits relevant to personality and personality pathology. In S. Strack (Ed.), *Diferentiating Normal and Abnormal Personality* (2nd ed.). New York: Springer.
- Vazire, S., Mehl, M. R. (2008). Knowing me, knowing you: the accuracy and unique predictive validity of self-ratings and other-ratings of daily behavior. *Journal of personality and social psychology*, 95(5), 1202-16
- Wu, K., Clark, L.A.(2003). Relations between personality traits and self-reports of daily behavior. *Journal of Research in Personality*, 37(4), 231-256

LISA**Käitumisaktide faktoranalüüs.**

Peakomponentide analüüs Varimax pööramisega.

	Faktorid				
	1	2	3	4	5
käit043	,66	,18	,09	,15	-,03
käit033	,64	,16	,05	,13	,05
käit074	,61	,08	-,13	,03	,27
käit092	,61	,08	,04	,03	,20
käit004	,60	-,04	,17	,02	,01
käit067	,58	,35	-,01	,10	,06
käit042	,57	,04	-,01	,14	,20
käit094	,55	-,06	,00	,23	,39
käit084	,54	-,02	-,05	,14	,42
käit009	-,47	,16	-,06	,28	,29
käit008	,46	,18	,08	,34	-,04
käit003	,43	-,15	,25	-,07	,09
käit046	,43	,38	,21	,13	-,09
käit053	,42	-,14	-,06	,05	,17
käit023	,41	,21	,35	,10	-,16
käit062	,39	,32	,17	,06	-,12
käit034	,38	,33	-,09	,35	-,05
käit106	,37	,26	,22	-,23	,20
käit037	,37	,31	,27	-,05	,05
käit070	,35	-,04	,14	,09	-,01
käit039	,30	,15	,00	,11	-,19
käit075	-,07	,61	-,05	,10	,02
käit015	-,10	,58	,29	,09	,02
käit028	,07	,57	,06	,29	,18
käit057	,20	,52	,18	,22	,00
käit078	,32	,52	-,04	,06	-,06
käit011	,05	,51	-,15	,04	,13
käit055	,03	,50	,27	,12	,02
käit022	,39	,47	,02	,22	-,15
käit013	,24	,45	,04	,05	,02
käit027	,10	,44	,34	,31	-,17
käit030	-,31	,44	,18	-,04	,05
käit031	,22	,43	,16	,12	,09
käit052	,41	,43	-,14	-,03	-,01
käit006	-,18	,42	,24	,25	,16
käit105	,04	,41	-,02	,03	,35
käit090	,02	,39	,10	-,01	-,13

	1	2	3	4	5
käit069	,01	,38	,18	,33	,18
käit101	,18	,37	,25	,26	,23
käit072	-,15	,36	,06	-,12	-,05
käit093	,04	,35	,24	-,08	,09
käit097	,22	,34	,07	,22	-,32
käit082	,06	,33	-,10	,10	-,04
käit048	-,03	,33	,10	-,16	,10
käit059	,08	,28	-,13	,04	-,19
käit002	-,07	-,18	,13	,01	,04
käit026	-,09	,33	,61	-,07	,04
käit068	,11	-,06	,56	,07	-,05
käit049	,17	,24	,55	,05	,10
käit079	,05	-,05	,54	-,06	-,19
käit073	,01	,19	,53	-,03	,16
käit036	-,03	,38	,52	-,08	,15
käit086	,14	-,05	,48	,11	,00
käit100	,23	,11	,47	,13	,10
käit040	,00	-,11	,46	,08	,06
käit051	,10	-,01	,46	,08	-,27
käit095	,12	,09	,45	-,01	-,16
käit018	,43	,15	,44	,03	-,07
käit077	-,08	,19	,43	-,11	,21
käit054	,11	,14	,41	-,34	,28
käit088	,13	,25	,39	,20	,09
käit029	,01	,03	,39	,32	,04
käit065	,27	,17	,39	,28	,15
käit014	,09	,29	,37	,00	,04
käit066	-,10	,07	,35	-,01	,32
käit032	,26	,14	,35	,14	-,25
käit063	,32	-,03	,33	,22	,14
käit024	,22	,22	,32	,10	,04
käit017	,21	,17	,30	,27	,12
käit085	-,17	-,11	,29	-,04	-,02
käit102	,13	,13	,22	,06	-,16
käit103	-,02	-,15	,20	,04	-,20
käit021	,02	-,04	,20	,13	,06
käit076	,06	,10	-,16	-,04	,12
käit061	,10	-,02	-,13	,03	-,01
käit035	,17	-,18	,08	,70	-,09
käit007	,14	-,07	-,16	,60	,05
käit064	-,20	-,09	,14	,58	,20

	1	2	3	4	5
käit104	,11	,01	,06	,56	,07
käit089	,09	,25	,04	,54	-,05
käit010	,12	,18	-,15	,54	,07
käit087	-,05	,16	,01	,50	-,06
käit071	,36	,16	,18	,48	,04
käit096	,30	-,03	-,02	,45	-,04
käit091	,30	,03	,18	,42	,26
käit012	-,23	-,05	,15	,42	,38
käit019	,39	,05	,21	,40	,07
käit081	,12	,06	,05	-,40	,37
käit099	,20	,10	,38	,38	,21
käit050	,20	,25	,24	,37	,07
käit098	,09	,17	,07	,34	-,09
käit045	-,04	-,04	,23	,29	-,15
käit056	,26	,25	,04	,27	,01
käit016	,04	,17	,11	,24	-,14
käit041	,04	,12	,03	,16	,07
käit058	,07	,11	-,14	,15	,02
käit060	,22	,00	,03	-,03	,63
käit047	,37	-,07	,05	-,13	,60
käit080	,12	,06	,09	-,11	,52
käit044	-,10	,06	,03	,37	,49
käit005	,08	,21	,12	,06	,47
käit083	,07	-,02	,07	,10	,43
käit001	,34	,03	-,11	,24	,41
käit020	-,15	-,13	-,06	,00	,40
käit038	,27	,12	,04	-,09	,28
käit025	,04	-,01	-,02	,07	,17

Märkus. $N=125$. Peamised laadungid tähistatud paksus kirjas.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Maarja-Liisa Oitsalu